

vinuta teoretická práce oboru, nepodléhá věda tlaku praktikismu, nedopouští se tak snadno chyb a apologetiky, zachovává si možnost včasného kriticky konstruktivního pohledu. Odstup společenské vědy v oblasti teorie dává větší prostor pro hledání variant řešení společenských problémů. Takovýto odstup neznamená odtržení od praxe, ale docenění možností teoretického poznání, je to možnost pro systematický rozvoj a uplatňování racionality lidského rozumu.

K hlavním úkolům současné sociologie proto patří nejen intenzivní výzkum „bílých míst“ v společenskovědním poznání a hledání cest jeho efektivního využití v praxi, ale také rozvoj vlastního oboru sociologické teorie a metodologie. Tento požadavek má podle mého soudu obecnou povahu a vztahuje se na všechny společenskovědní obory.

Prof. ing. František Zich, DrSc.
Vysoká škola politická ÚV KSČ, Praha

K současným úkolům naší sociologie

Za trvale klíčovou a základní otázku rozvoje sociologie v socialistické společnosti považují její vztah k praxi. Marxistická teorie společnosti se z praktických potřeb zrodila a smysl její existence byl vždy dán především tím, jak dokázala na tyto potřeby odpovídat. Pokaždé, když se ve vývoji socialistické společnosti vztah sociologie k praxi z nejrůznějších důvodů oslaboval, mělo to negativní důsledky pro obě strany.

V dnešní době proto pokládám za zvlášť naléhavé pokusit se odpovědět na otázku, proč sociologie zatím neplní a nemůže plnit úkoly, jež by při přestavbě naší společnosti plnit měla, a jaké jsou základní podmínky úspěšného, smysluplného a kvalifikovaného vstupu sociologie do řešení naléhavých praktických problémů naší současnosti.

Odpověď na tyto otázky znamená zabývat se třemi skutečnostmi. Předně *společenskými podmínkami*, v nichž se naše sociologie vyvíjí a působí, za druhé *současným stavem marxisticko-leninské teorie a metodologie* jako obecného východiska sociologické práce, a za třetí *vnitřní situací samotné sociologie*.

Mezi podmínky úspěšného rozvoje sociologie patří na prvním místě příznivé a vhodné společenské klima. Na vytváření tohoto klimatu se musejí samozřejmě podílet sami sociologové, ovšem hlavní impuls musí vyjít od struktur, které práci v sociologii ideově řídí. Společnost, v níž převládá dogmatický názor, že všechny klíčové otázky společenského života byly jednou provždy vyřešeny, sociologii jako disciplínu, která ve společnosti vidí dynamický objekt a která tudíž sama musí podrobovat své teoretické závěry neustálé kritice, nepotřebuje. Vyjádřeno velmi lapidárně, nejde dnes o nic jiného než o prostý návrat k opravdové dialektice jako k nástroji revoluční kritiky daného stavu.

Ve jménu správné zásady, že hlavním posláním teorie je napomáhat pozitivním praktickým přeměnám, nelze fetišizovat požadavky jakékoli praxe. Sociologie přestává plnit nejvlastnější poslání, jaké v socialistické společnosti má, jestliže se přeměnění v pouhou oslavu existujících poměrů, jestliže je vmanévrována a nechá se vmanévrovat do role apologetiky dosaženého stupně vývoje. Nelze nevidět, že v praxi života socialistické společnosti jsou i konzervativní prvky, a je právě mimo jiné úkolem sociologie na ně poukazovat a odhalovat jejich zdroje a příčiny. Vztah mezi teorií a praxí je dialektický. V některých oblastech zaostává teorie za praxí, v jiných je tomu naopak. Jsem přesvědčen, že i za současného stavu naší sociologie je tato disciplína schopna dát smysluplné a spolehlivé návrhy a doporučení, jak některé dlouhodobé problémy naší společnosti řešit.

Druhou podmínkou úspěšného rozvoje sociologie je zbavit se krajně zjed-

nodušujícího pojetí marxisticko-leninské teorie a metodologie jako obecného východiska veškeré sociologické práce. Takovéto pojetí se v naší společnosti neuvěřitelně rozšířilo přesto, že již klasikové marxismu-leninismu nejednou upozorňovali, že marxismus-leninismus je věda, jež se zabývá velmi složitými teoretickými a metodologickými problémy, a tudíž musí být příslušným způsobem pěstována a rozvíjena. Je naivní se domnívat, že tuto metodu a teorii lze zvládnout osvojením si několika základních a zjednodušených pouček. Jistota některých teoretiků i praktiků, s jakou vyslovují závažné soudy o neobyčejně složitých otázkách stavu a vývoje naší společnosti s dalekosáhlými praktickými důsledky, přičemž považují tyto soudy za marxistické, je mnohdy šokující.

Vzhledem k neobyčejné složitosti společenského života, který prochází nepřetržitými změnami podmíněnými množstvím různých faktorů, nelze od sociologie vždy očekávat řešení a návrhy pro zásahy do praxe, jež by byly zcela jednoznačné a jediné možné. Při analýze problematiky současné společnosti může sociologie přicházet spíše s alternativními řešeními. Znamená to, že jakkoli sociologové u nás disponují marxisticko-leninskou teorií a metodologií, nemusejí se v názorech na všechny otázky společenského života vždy shodovat a je třeba připustit i jejich právo na omyl. „Jednota v tom hlavním neznamená uměle unifikovat názory. Předpokládá rozmanitost názorů na konkrétní otázky, mnoho variant řešení těch či oněch problémů. Právě tak tomu má být v každém zdravém kolektivu i v celé společnosti. Názorové rozdíly, hledání a spory při shodě v zásadních otázkách nejsou na překážku jednotě, nýbrž jsou podmínkou jejího upevňování. Demokracie a veřejná informovanost podkopávají byrokratismus a konzervatismus, ale nikoli socialismus“ (*Za obnovu socialismu, za leninismus*. Projev G. Razumovského k 118. výročí narození V. I. Lenina. Rudé právo 23. 4. 1988, s. 6.).

Třetí podmínkou úspěšného rozvoje sociologie je vyřešení některých jejích vnitřních problémů. Mám na mysli zejména naléhavou potřebu zásadních diskusí, dialogů a třibení názorů, které ze sociologické práce téměř vymizely. Kritika musí být ve vědě, a tedy i v sociologii, považována za normální věc bez ohledu na osobu a postavení autora. Bez toho je obnova vskutku vědeckých metod sociologické práce nemyslitelná.

Mám dále na mysli zkvalitnění přípravy budoucích sociologů na vysokých školách. Tomu bohužel nenapomáhají některá opatření, která byla přijata v posledních letech v našem školství, jako je unifikace učebních plánů a osnov studia sociologie, jejímž cílem je, aby na všech filozofických fakultách, kde se sociologie vyučuje, bez ohledu na tradice, zaměření vědecké práce a personální složení jednotlivých kateder probíhala výuka podle jednotného plánu. Zavedení pouze jednooborového studia sociologie, jeho zkrácení na čtyři roky či zrušení rigorózních a habilitačních prací ke zkvalitnění nepřispělo.

Dále je třeba překonat stagnaci nebo odstranit dokonce absenci některých důležitých odvětví sociologické práce, jako je například sociologie politiky, jejíž potřebnost bude stále naléhavější zejména s rozvojem nových forem socialistické demokracie, politické kultury socialistické společnosti apod., sociologie umění a literatury, sociologie jazyka atd.

Bude nutné přehodnotit řadu klíčových kategorií, které jsou po léta běžně používány, ale jejichž obsah je buď nejasný, nebo neodpovídá změněné realitě (například sociální struktura socialistické společnosti) a přispět k rozpracování kategorií dosud běžně nepoužívaných (například socialistická samospráva pracujících).

Sociologie se nestane prakticky cennou a užitečnou disciplínou, pokud nezaměří svou badatelskou pozornost na vskutku klíčové otázky současného

stavu a vývoje socialistické společnosti, zejména například na otázku rozporů, struktury a dynamiky potřeb, společenských, kolektivních a individuálních zájmů, příčin rozporů mezi teorií a praxí, příčin negativních a patologických sociálních jevů apod. Musí však přitom vycházet z reálného stavu socialistické společnosti, a nikoli z ideálních modelů, jak tomu často doposud bylo.

Naše sociologie nemůže dobře plnit své úkoly bez úzké spolupráce se sociologií v ostatních socialistických zemích, zejména se sociologií sovětskými. V SSSR došlo v posledních letech k velikému oživení sociologické badatelské činnosti a nezdá se mi, že bychom všeho pozitivního, čeho zde bylo dosaženo, plně využívali. Také naše informovanost o rozvoji sociologie v dalších socialistických zemích není dostatečná. Mnohdy je to způsobeno i tím, že sociologové v bratrských socialistických zemích dospívají k poněkud jiným závěrům při zkoumání socialistické společnosti i při řešení dalších otázek než my, což však nemůže být naší omluvou pro jejich neznalost.

Mnohem hlouběji, s větší znalostí věci a se schopností diferencovaného přístupu se musíme zabývat kritikou současného stavu sociologie na Západě. Názory reprezentativních směrů současné buržoazní sociologie je třeba překonávat formou dialektické negace, to znamená využívat vše pozitivní, co je v nich obsaženo a na nesprávně řešené otázky odpovídat na vyšší, tj. marxistické úrovni.

Splnění obou posledně jmenovaných úkolů ovšem předpokládá mnohem bohatší a intenzivnější styk zejména mladých sociologů se zahraničními sociologickými pracovišti, a to jak v socialistických zemích, tak na Západě. Dlouhodobý studijní pobyt každého mladého pracovníka v sociologii na některém ze zahraničních pracovišť by měl být podmínkou jeho dalšího kvalifikačního růstu. To je však podmíněno rovněž podstatným zlepšením jazykové přípravy.

Konečně je rovněž třeba vytvořit podmínky k vydávání kriticky komentovaných děl klasiků nemarxistické sociologie i nejreprezentativnějších děl současných západních sociologů. Tato oblast ediční práce, jež je z hlediska schopnosti a dovednosti mladé sociologické generace polemizovat s nemarxistickými názory tak významná, je bohužel zatím zcela zanedbaná.

Nedomnívám se, že všechny tyto úkoly je možné splnit okamžitě a najednou. Každý z nás na svém pracovišti a podle svých sil a možností by však měl ihned začít usilovat o jejich realizaci v duchu gorbačovského když ne teď, tak kdy, a když ne my, tak kdo.

*Doc. PhDr. Jan Sedláček, CSc.
Filozofická fakulta UK, Praha*

Přestavba, ekonomika, sociologie

Prioritní oblastí přestavby je ekonomika. Kromě potřeby řešit všechny společenské problémy v komplexu vazeb ekonomických, politických, sociálních, kulturních a mravních je třeba různými způsoby zvyšovat schopnosti především ekonomických systémů, zdokonalovat jejich strukturní a funkční vlastnosti a jejich celkovou efektivnost.

Je dáno historicky, že v tomto směru má mimořádnou úlohu sociologie, která se zabývá výrobně ekonomickými systémy, tj. ekonomikou, průmyslem, podnikem, sdruženími podniků atp. Jestliže již počáteční aplikace sociologie na výrobně ekonomické systémy byly podmíněny dvěma velkými bezprostředními impulsy — selháním ryze technických a nejvýš biologicko-fyziologických přístupů k tzv. vědeckému řízení výrobně ekonomických systémů a hledáním nových cest sociální politiky, která by mohla stabilizovat a aktivizovat lidský prvek reprodukčního procesu — pak je nutno očekávat, že tyto impulsy budou v procesu socialistické přestavby zaznívat ještě silněji. Zdá se, že vedle pro-